

Μητροπολίτου Μόρφου Νεοφύτου: Εκκλησία και ετερόδοξοι.

Ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Μόρφου κ. Νεόφυτος, ἔχοντας ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὅπου συμμετέσχε στὴν ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἔχει τὴν ἐπιτακτικὴ ὑποχρέωση ἐνώπιον τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῆς θεοσώστου Μητροπόλεώς του, τοὺς ὁποίους καὶ ἐξεπροσώπησε στὴν ἐν λόγῳ Σύνοδο, καὶ πρὸς γνῶσιν καὶ ἐπίγνωσιν πάντων, νὰ κοινοποιήσει, μέσῳ δημοσίευσης στὴν ἐπίσημη αὐτὴ ἰστοσελίδα τῆς Μητροπόλεώς του, τὸ Ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖο συνέταξε καὶ κατέθεσε στὴν Σύνοδο, ἀναφορικῶς πρὸς τὸ θέμα «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον».

Συμπληρωματικὰ καὶ πρὸς ἐνημέρωση ὄσων ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πεπραγμένα, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας, δηλώνει καὶ τὰ ἑξῆς:

Τὸ μόνο κείμενο, τὸ ὁποῖο δὲν ὑπέγραψε κατὰ τὶς ἐργασίες τῆς ἐν λόγῳ Μεγάλῃς Συνόδου, εἶναι τὸ τελευταῖο συζητηθὲν καὶ ὑπὸ τῶν πλειόνων ἀρχιερέων-μελῶν τῆς Συνόδου συμφωνηθὲν, ἀναφορικῶς πρὸς τὶς «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον». Ἡ ἀνάγνωση τοῦ κατωτέρω δημοσιευομένου Ὑπομνήματος τοῦ Πανιερωτάτου Μόρφου δίδει εὐγλωττες ἀπαντήσεις, γιὰ αὐτὸς δὲν ὑπέγραψε τὸ ὡς ἄνω συμφωνηθὲν κείμενο.

Οἱ σύγχρονοι ἅγιοι Πατέρες Πορφύριος Κουσοκαλυβίτης, Παῖσιος Ἀγιορείτης, Ἰάκωβος Τσαλίκης, Εὐμένιος Σαριδάκης καὶ Σωφρόνιος Σαχάρωφ, τοὺς ὁποίους ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Μόρφου γνώρισε ἐν ζωῇ καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλία καὶ τὸν βίον τῶν ὁποίων παραθέτει στὸ δημοσιευόμενον Ὑπόμνημά του χαρακτηριστικὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα, εἶναι σαφέστατοι ὡς πρὸς τὸ τί καὶ ποιά εἶναι ἡ μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία καὶ ποιά ἡ ἐνδεδειγμένη τῆς στάση ἐναντι τῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν. Τὸ σοφὸν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ εἶναι πάντοτε σαφές. Ὁ Πανιερώτατος Μόρφου λοιπὸν, «ἐπόμενος τοῖς ἁγίοις Πατράσιν», κατέθεσεν ἐνώπιον τῆς Μεγάλῃς Συνόδου τὴν Πίστιν τῶν Πατέρων ἡμῶν καὶ προφορικῶς καὶ γραπτῶς. Στὰ τῆς Πίστεως πρέπει νὰ «ἀληθεύομεν ἐν ἀγάπῃ». Καί, κατὰ τὸ Κυριακὸν λόγιο, «γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

Σὲ μία Μεγάλη Σύνοδο, ὅπως ἦταν αὐτὴ τῆς Κρήτης, ἀπαιτεῖται δογματικὴ σαφήνεια τοῦ τί ἐστὶν Ἐκκλησία καὶ τί ἑτερόδοξοι χριστιανοί. **Τὸ ἀνωτέρω συμφωνηθὲν σχετικὸ κείμενο ταπεινῶς φρονοῦμε ὅτι πάσχει ἀπὸ ἠθελημένη θεολογικῆ ἀσάφειας.** Αὐτὴ τὴν ἀσάφεια οἱ Ποιμένες ἔχουν ὑποχρέωση, τόσο πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους, ὅσο καὶ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, νὰ τὴν διασαφηνίσουν, ὄχι μόνον ἱστορικῶς, ἀλλὰ πρωτίστως καὶ κυρίως θεολογικῶ τῷ τρόπῳ. Τὸ ἐλπίζουμε καὶ προσευχομάσθε νὰ ἐπιτευχθεῖ σὲ **ἐπόμενη Σύνοδο** τῆς μίας, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

***

Ὑπόμνημα πρὸς τὴν ἐν Κρήτῃ Ἁγίαν καὶ Μεγάλῃν Σύνοδον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀναφορικῶς πρὸς τὴν εἰδικὴν Συνεδρίαν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ θέματος

«Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον»

Μητροπολίτου Μόρφου Νεοφύτου

Παναγιώτατε Πάτερ καὶ Δέσποτα, Οἰκουμενικὴ Πατριάρχα Κωνσταντινου-πόλεως κ. Βαρθολομαῖε καὶ Πρόεδρε τῆς Ἁγίας ταύτης Συνόδου,

Ἅγιοι Προκαθήμενοι τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν,

Ἅγιοι Ἀρχιερεῖς,

Ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

Ἀναφορικῶς πρὸς τὸ θέμα τῆς παρουσίας Συνόδου, «Σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον», εὐχαριστοῦμεν ἐκ βαθέων τὴν πατρικὴν τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ Πρόνοιαν, ἡ ὁποία ἀξιώνει ἡμᾶς νὰ καταθέσωμεν ἐνώπιον Ὑμῶν ἐμπειρίας ἀγίων ἀνθρώπων, ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι Ἐκκλησία, καὶ πῶς ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται εἰς τὴν Θεολογίαν τῆς ἐμπειρίας καὶ εἰς τὴν ἀγιοπνευματικὴν ἐμπειρίαν μεγάλων θεολόγων τοῦ συγχρόνου Ὁρθόδοξου κόσμου, ἀνεγνωρισμένου κύρους. Καὶ ταῦτα, καθόσον, κατὰ τοὺς ἀγίους Πατέρας, ἀληθῆς καὶ ἀπλανῆς θεολόγος εἶναι ὁ τῶν παθῶν διὰ τῆς πράξεως, ἦτοι τῆς τηρήσεως τῶν θεϊκῶν ἐντολῶν, καθαρθεῖς, φωτισθεῖς διὰ τῆς Τριαδικῆς ἐλλάμψεως καὶ κατὰ χάριν θεωθεῖς διὰ τῆς καθαρᾶς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι προσευχῆς. «*Διὰ πολιτείας, ἀνελθε· διὰ καθάρσεως, κτῆσαι τὸ καθαρὸν. Βούλει θεολόγος γενέσθαι ποτέ, καὶ τῆς θεότητος ἄξιος; τὰς ἐντολὰς φύλασσε· διὰ τῶν προσταγμάτων ὄδευσον· πρᾶξις γὰρ ἐπίβασις θεωρίας· ἐκ τοῦ σώματος τῆ ψυχῆ φιλοπόνησον*», κατὰ τὸν μέγαν ἐν θεολογία Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. **1** Κατὰ δὲ τὴν ἀπόφανσιν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ, «Εἰ θεολόγος εἶ, προσεύξῃ ἀληθῶς· καί, εἰ ἀληθῶς προσεύξῃ, θεολόγος εἶ». **2**

Καταθέτομεν λοιπὸν ἐν συνεχείᾳ τὰς ἐν λόγῳ θεολογικὰς ἐμπειρίας, ὡς πρὸς τὸ ἀνωτέρω θέμα, παραθέτοντες καταρχὴν σχετικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ βαρυσημάντου ἔργου, Ἐμπειρικὴ Δογματικὴ τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὶς προφορικὰς παραδόσεις τοῦ π. **Ἰωάννη Ρωμανίδη**, ὅπως κατέγραψε καὶ ἐξέδωκεν αὐτὰς ὁ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργός, Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου κ. Ἱερόθεος. **3**

α. «Μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅσοι βαπτίζονται καὶ χρίονται, ὅσοι κοινωνοῦν τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχουν νοερὰ προσευχὴ στὴν καρδιά... Μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅσοι ἔχουν λάβει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα». **4**

β. «Ὁ Χριστὸς σώζει τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ μὲ ὅποιονδήποτε ἄλλο τρόπο Ἐκεῖνος γνωρίζει, ἀλλὰ ἐμεῖς γνωρίζουμε τὸν τρόπο ποὺ σώζεται κανεὶς, ἦτοι διὰ τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθόδοξου εὐσεβείας, ποὺ εἶναι ἡ κάθαρση, ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ θέωση, ἢ, ὅπως ἀλλοιῶς λέγεται, πράξις καὶ θεωρία.

Ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει σωτηρία. Ὁ Χριστὸς προσφέρει τὴ σωστικὴ Χάρη σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν σώζεται κανεὶς ἐκτὸς τῆς ὀρατῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς σώζει αὐτόν. Ἐὰν αὐτὸς εἶναι μέλος ἑτεροδόξου, τότε σώζεται διότι τὸν σώζει ὁ Χριστὸς καὶ ὄχι ἡ "παραφυάς", στὴν ὁποία ἀνήκει, διότι μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία ποὺ σώζει, δηλαδὴ ὁ Χριστός». **5**

γ. «Ὅπου δὲν ὑπάρχει τὸ Ὁρθόδοξο Δόγμα, ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἀποφανθεῖ περὶ τῆς ἐγκυρότητος τῶν Μυστηρίων. Κατὰ τοὺς Πατέρας, τὸ Ὁρθόδοξο Δόγμα οὐδέποτε χωρίζεται ἀπὸ τὴν πνευματικότητα... Τὸ κριτήριον τῆς ἐγκυρότητος τῶν Μυστηρίων γιὰ μᾶς τοὺς Ὁρθόδοξους εἶναι τὸ Ὁρθόδοξο Δόγμα, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους εἶναι ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ. **6** Γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀνάγουμε τὴν χειροτονία στοὺς Ἀποστόλους, ἀλλὰ νὰ ἔχουμε Ὁρθόδοξο Δόγμα... Ὅπου ὑπάρχει ὀρθὴ διδασκαλία, ὑπάρχει καὶ ὀρθὴ πράξις. Ὁρθοδοξία σημαίνει ὀρθὴ δόξα καὶ ὀρθὴ πράξις». **7**

δ. «Υπάρχει μία ταυτότητα μεταξὺ Ὁρθόδοξου Θεολογίας καὶ Μυστηρίων». **8**

ε. «Ἡ Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, εἶναι τὸ κατοικητήριον τῆς ἀκτίστου δόξης τοῦ Θεοῦ. **9** Δὲν μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τὸν Χριστὸ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, οὔτε καὶ τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Χριστό.

Στὸν Παπισμὸ καὶ Προτεσταντισμὸ γίνεται σαφὴς διάκριση μεταξὺ τοῦ Σώματος καὶ τῆς Ἐκκλησίας... Αὐτὸ γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἀδύνατον». **10**

στ. «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὄρατὴ καὶ ἀόρατῃ... Οἱ ἅγιοι γνωρίζουν ἐκ πείρας τὴ συνύπαρξιν ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου στοιχείου τῆς Ἐκκλησίας. **11** Ἡ ἐμφάνισις πολλῶν ἁγίων σὲ ζῶντα θεούμενα μέλη τῆς Ἐκκλησίας δείχνει αὐτὴ τὴν πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀληθινὴ γνώσις τοῦ τί εἶναι Ἐκκλησία ἔχουν ὅσοι ἔχουν προσωπικὴ ἐμπειρία». **12**

Ταῦτα, μεταξύ πολλῶν ἄλλων παρεμφερῶν, καταθέτει καὶ μαρτυρεῖ τὸ γνήσιον τέκνον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ αὐθεντικὸς συνεχιστὴς τῆς ἀληθοῦς πατερικῆς παραδόσεως, μακαριστὸς πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης Ρωμανίδης, καὶ ἐπιμένει νὰ παραπέμπει εἰς τὴν προσωπικὴν ἐμπειρίαν τῶν ἁγίων Πατέρων.

Εἰς τὴν προσωπικὴν ἡμῶν ζωὴν, Παναγιώτατε καὶ ἅγιοι ἀρχιερεῖς, ἀνεζητήσαμεν τοιοῦτους θεοφόρους Πατέρας καὶ Μητέρας. Καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς «ὑπερεκπερισσοῦ ὧν ἠτούμεθα ἢ ἐνοοῦμεν» (πρβλ. Ἐφεσ. 3, 20), καὶ ἠξίωσεν ἡμᾶς νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ νὰ συναναστραφῶμεν μετὰ γνησίων ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ.

Δύο ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ ὅσοι Γέροντες Πορφύριος ὁ Καυσοκαλυβίτης καὶ Παῖσιος ὁ Ἁγιορείτης, τὴν ἀγιότητα τῶν ὁποίων ἀνεκήρυξε προσφάτως τὸ Σεπτὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Παραθέτω ἐν συνεχείᾳ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν θεοφόρων τούτων ἀνδρῶν ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα, καὶ μάλιστα τὸ θέμα τοῦ μετὰ τῶν ἑτεροδόξων διαλόγου, τοῦ τρόπου προσεγγίσεως τούτων καὶ τῆς εὐθύνης ἡμῶν ἐναντι αὐτῶν.

Ὁ ὅσιος Πορφύριος ἔλεγεν εἰς πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα:

«Ἐσεῖς θὰ κρατήσετε (στοὺς διαλόγους μὲ τοὺς παπικοὺς) καὶ θὰ ἀκολουθήσετε τὴν Ὁρθόδοξον θέσιν. Ἄν τώρα αὐτοὶ (οἱ παπικοὶ) θέλουν νὰ ἔρθουν μαζί μας, οὔτε μποροῦμε, ἀλλὰ οὔτε καὶ πρέπει νὰ τοὺς ἐμποδίσουμε νὰ ἔλθουν...

Μὴ φοβᾶστε. Οἱ διαθέσεις τοῦ Πάπα ἀνέκαθεν ἦταν νὰ ὑποτάξει τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, ποὺ ὁ διάλογος θὰ ματαιωθεῖ· τίποτε δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ· ἄλλωστε τοὺς Οὐνίτες, αὐτὸ τὸν δούρειο ἵππο, εἶναι φῶς φανάρι ὅτι τοὺς ἐνδιαφέρει νὰ ἀναγνωρίσουν οἱ Ὁρθόδοξοι κεφαλὴν τὸν Πάπα καὶ τίποτε περισσότερο». **13**

Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Παῖσιος ὁ Ἁγιορείτης ὑπαγορεύει τὰ ἐξῆς βαρυσήμαντα:

«Πολλοὶ ἅγιοι Μάρτυρες, ὅταν δὲν ἤξεραν τὸ δόγμα, ἔλεγον: “Πιστεύω ὅ,τι θέσπισαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες.” Ἄν κάποιος τὸ ἔλεγε αὐτό, μαρτυροῦσε. Δὲν ἤξερε δηλαδὴ νὰ φέρῃ ἀποδείξεις στοὺς διῶκτες γιὰ τὴν πίστιν του καὶ νὰ τοὺς πείσῃ, ἀλλὰ εἶχε ἐμπιστοσύνη στοὺς Ἁγίους Πατέρες. Σκεφτόταν; “Πῶς νὰ μὴν ἔχω ἐμπιστοσύνη στοὺς Ἁγίους Πατέρες; Αὐτοὶ ἦταν καὶ πιὸ ἔμπειροί καὶ ἐνάρετοί καὶ ἅγιοι. Πῶς ἐγὼ νὰ δεχθῶ μία ἀνοησία; Πῶς νὰ ἀνεχθῶ νὰ βρίζῃ ἓνας τοὺς Ἁγίους Πατέρες;”

Νὰ ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στὴν παράδοση. Σήμερα, δυστυχῶς, μπῆκε ἡ εὐρωπαϊκὴ εὐγένεια καὶ πᾶνε νὰ δείξουν τὸν "καλό". **Θέλουν νὰ δείξουν ἀνωτερότητα καὶ τελικὰ πᾶνε νὰ προσκυνήσουν τὸν διάβολο μὲ τὰ δύο κέρατα.** “Μία θρησκεία,” σοῦ λένε, “νὰ ὑπάρχη”, καὶ τὰ ἰσοπεδώνουν ὅλα. Ἦρθαν καὶ σ' ἐμένα μερικοὶ καὶ μοῦ εἶπαν: “Ὅσοι πιστεύουμε στὸν Χριστό, νὰ κάνουμε μία θρησκεία.” “Τώρα εἶναι σάν νὰ μοῦ λέτε”, τοὺς εἶπα, “χρυσὸ καὶ μπακίρι, χρυσὸ τόσα καράτια καὶ τόσα ποὺ τὰ ξεχώρισαν, νὰ τὰ μαζέψουμε πάλι καὶ νὰ τὰ κάνουμε ἓνα. Εἶναι σωστὸ νὰ τὰ ἀνακατέψουμε πάλι; Ρωτήστε ἓναν χρυσοχόο: «Κάνει νὰ ἀνακατέψουμε τὴν σαβούρα μὲ τὸν χρυσό»; Ἐγινε τόσος ἀγώνας, γιὰ νὰ λαμπικάρῃ τὸ δόγμα”. **Οἱ Ἅγιοι Πατέρες κάτι ἤξεραν καὶ ἀπαγόρευσαν τὶς σχέσεις μὲ αἰρετικὸ.** Σήμερα λένε: “Ὅχι μόνο μὲ αἰρετικὸ, ἀλλὰ καὶ μὲ Βουδδιστὴ καὶ μὲ πυρολάτρη καὶ μὲ δαιμονολάτρη νὰ συμπροσευχηθοῦμε. Πρέπει νὰ βρίσκωνται στὶς συμπροσευχές τους καὶ στὰ συνέδρια καὶ οἱ

Ὁρθόδοξοι. Εἶναι μία παρουσία.” Τί παρουσία; Τὰ λύνουν ὅλα μὲ τὴν λογικὴ καὶ δικαιολογοῦν τὰ ἀδικαιολόγητα. Τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα νομίζει ὅτι καὶ τὰ πνευματικὰ θέματα μποροῦν νὰ μπουῖν στὴν Κοινὴ Ἀγορά.»**14**

«Αὐτό, ποῦ ἐπιβάλλεται σὲ κάθε Ὁρθόδοξο, εἶναι νὰ βάζη τὴν καλὴ ἀνησυχία καὶ στοὺς ἕτεροδόξους, νὰ καταλάβουν δηλαδὴ ὅτι βρίσκονται σὲ πλάνη, γιὰ νὰ μὴν ἀναπαύουν ψεύτικα τὸν λογισμό τους, καὶ στερηθοῦν καὶ σ’ αὐτὴν τὴν ζωὴ τὶς πλούσιες εὐλογίες τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ στὴν ἄλλη ζωὴ στερηθοῦν τὶς περισσότερες καὶ αἰώνιες εὐλογίες τοῦ Θεοῦ».**15**

Ἐτερος σύγχρονος ὄσιος, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἠξιώθημεν νὰ συνδεθῶμεν πνευματικῶς, ὑπῆρξεν ὁ ἁγίας μνήμης **Γέρων Ἰάκωβος ὁ Τσαλίκης**, ὁ «μὲ συγχωρεῖτε». Τὸ προσφάτως ἐκδοθὲν βιβλίον περὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βιοτῆς,**16** ἀναφέρει καὶ τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸν περιστατικόν, τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ὅτι ἀφορᾷ καὶ εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα τῆς Συνόδου καὶ ἐνέχει ἰδιαίτεραν ποιμαντικὴν ἀξίαν. Τὸ παραθέτομεν ἐν συνεχείᾳ:

«Ὅταν ἔμεινε γιὰ διανυκτέρευση στὸ Μοναστήρι ἓνας παπικός, ὁ Γέροντας τοῦ φέρθηκε μὲ ἀγάπη. Ὁ ἐπισκέπτης ἦταν καλοπροαίρετος καὶ εἶχε πολλὰς ἀπορίες. Ὁ Γέροντας τοῦ ἐξηγοῦσε μὲ καλωσύνη καὶ πραότητα. Τότε τὸ Μοναστήρι δὲν εἶχε τὴν μεγάλη τράπεζα ποῦ ἔχει τώρα, καὶ ἔτρωγαν ὅλοι μαζὶ (μοναχοί, κληρικοί, λαϊκοί) σὲ μιὰ μικρὴ τράπεζα (τραπεζαρία) στὸ ἰσόγειο, δίπλα στὴ βρύση. Εἶχαν προπορευθῆ ὅλοι οἱ ἄλλοι. Κάθησαν στὴν τράπεζα καὶ περίμεναν τὸν Γέροντα. Ὅταν μπῆκε ὁ Γέροντας μέσα, ὅλοι σηκώθηκαν ἀπὸ σεβασμὸ ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ συνηθισμένη προσευχὴ τῆς τράπεζας. Ὁ Γέροντας κάθησε, εἶπε καὶ στοὺς ἄλλους νὰ καθήσουν, ἔκανε τὸν σταυρὸ του καὶ ἄρχισε νὰ τρῶ. Ὁ παπικός ἦταν πιστός. Παίρνει τὸν λόγον καὶ λέει στὸν Γέροντα: “Γέροντα, δὲν θὰ κάνωμε προσευχή;” Καὶ ὁ Γέροντας ἤρεμα τοῦ ἀπαντᾷ: “Καλύτερα νὰ κάνωμε σιωπὴ.” Καὶ συνέχισε τὸ φαγητό του. Ἄς κατανοήσουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγίου Γέροντος ὅσοι ἐπιμένουν στὶς συμπροσευχὰς μὲ τοὺς ἕτεροδόξους».**17**

Ἄλλος σύγχρονος θεοφόρος πατήρ, τὸν ὁποῖον ἠξιώθημεν νὰ γνωρίσωμεν κατὰ τὴν νεότητά ἡμῶν, εἶναι ὁ τότε ἐφημέριος τοῦ Λεπροκομείου (Νοσοκομείου Λοιμωδῶν Νόσων) Ἀθηνῶν, ἀειμνηστος **Γέρων Εὐμένιος Σαριδάκης**, γέννημα τῆς ἁγιοτόκου νήσου Κρήτης -ἦτις καὶ φιλοξενεῖ τὴν Σύνοδον ταύτην-, πνευματικὸν τέκνον τοῦ ὁσίου Νικηφόρου τοῦ Λεπτροῦ.**18** Παραθέτομεν ἐν συνεχείᾳ θαυμαστὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς τὸν Γέροντα Εὐμένιον καὶ σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα, ὅπως τοῦτο καταγράφεται εἰς ἡμέτερον, προσφάτως ἐκδοθὲν πόνημα.**19** Τοῦ περιστατικοῦ τούτου ἤμην αὐτήκοος (ἐκ τοῦ Γέροντος Εὐμενίου) μάρτυς. Ἄλλ’ ἐπειδὴ, κατὰ τὸ Κυριακὸν λόγιον, «ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῆ πᾶν ῥῆμα» (Ματθ. 18, 16), εἰς τὸ ὡς ἄνω βιβλίον καταγράφομεν τοῦτο κατὰ τὴν συμμαρτυρίαν τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ, μοναχοῦ Ἱεροθέου.

«Ὁ Γέροντάς μας, π. Εὐμένιος Σαριδάκης, προσευχόταν κάποτε γιὰ τὸν διάβολο. Τὸν σταμάτησε ὁμως ὁ Θεός, λέγοντάς του ὅτι ἡ προσευχὴ αὐτὴ εἶναι ἀτελέσφορη, ὡς πρὸς τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα. Κάποτε, ὁ Γέροντας μοῦ ἐκμυστηρεύθηκε ὅτι μνημόνευσε στὴν Πρόθεση τὸν Εὐρωπαϊὸ γνωστὸ ἀνθρωπιστὴ Ραοὺλ Φολλερώ, παπικὸ στὸ δόγμα, ἐπειδὴ εἶχε εὐεργετήσῃ τὸ Λεπροκομεῖο καὶ ἦταν πολὺ καλὸς ἄνθρωπος. Τότε, ἄγγελος Κυρίου τοῦ πέταξε τὴ μερίδα ἀπὸ τὸ ἅγιο Δισκάριο τρεῖς φορές. Τὴν τρίτη φορά, τοῦ ἐμφανίσθηκε λέγοντάς του ὅτι **ἐκεῖ (στὴν Πρόθεση) ἔχουν θέσῃ μόνο τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας**. Τοῦ ἐξήγησε ὅτι στὸ κομβοσχοίνι του μπορεῖ νὰ βάλῃ προσευχόμενος τοὺς πάντες, αἰρετικούς, ἕτεροθρήσκους, φονιάδες, ἐγκληματίες, ἀσελεγεῖς, τὸ πλήρωμα ὅλης τῆς οἰκουμένης, ζῶντες καὶ κεκοιμημένους. Στὴν εὐχαριστιακὴ Ἀναφορὰ ὁμως, μόνο τοὺς Ὁρθοδόξους, γιὰ αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὰ μέλη τῆς μίας, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας».**20**

Συχνῶς πυκνῶς παραπέμπομεν εἰς τὴν θεόπνευστον ρῆσιν τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, «Διὰ δὲ τῶν μυστηρίων καὶ ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται, σῶμα οὔσα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους... Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη... Οὐ γὰρ ὀνόματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἢ ἀναλογία ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης». **21** Ἴδού, λοιπόν, ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ συγχρόνου ἁγίου πατρὸς Εὐμενίου Σαριδάκη -εἰς τὴν ἀγιότητα τοῦ ὁποίου ἀνεφέρθη ἐνθέρμως ἡ Ὑμετέρα Παναγιότης εἰς τὸν Προλογικὸν Χαιρετισμὸν Ἑορτολογίου τῆς Μητροπόλεως Γορτύνης καὶ Ἀρκαδίας (ἔτους 2014)-, τί καταθέτει εἰς ἡμᾶς τοὺς περισπουδάστους, μετὰ βροντώδους ἀπλότητος καὶ ἐκπληκτικῆς ἀκριβείας, ἐπικυροῦσα κατὰ πάντα τοὺς θεολογικωτάτους λόγους τοῦ Καβάσιλα. Ὅτι δηλαδὴ «ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται ἐν τοῖς μυστηρίοις», εἰς τὴν ἱερὰν Πρόθεσιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Καὶ τὸ ἀξιοπρόσεκτον εἶναι ὅτι ἄγγελος Κυρίου ἀπεκάλυψε τὴν μεγίστην ταύτην, προικοδοτηθεῖσαν εἰς ἡμᾶς, ἀλήθειαν, περὶ τοῦ τί ἐστὶ δηλονότι Ἐκκλησία, ποῖα τὰ μέλη αὐτῆς καὶ τίς ἡ ἡμετέρα εὐθύνη πρὸς τὰ μὴ ἀποτελοῦντα μέλη αὐτῆς.

Τέλος, παραθέτομεν βαρυσήμαντον κείμενον ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου καὶ **συγχρόνου** **ὁσίου Γέροντος Σωφρονίου Σαχάρωφ**, ἰδρυτοῦ τῆς ἐν Ἑσσεξ Ἀγγλίας Πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου.

«Ἐδῶ ὁμως θέλω νὰ πῶ καὶ λίγα λόγια γιὰ τὸ γεγονός ὅτι μιὰ σημαντικὴ μερίδα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου κλίνει σήμερα νὰ ἀποδεχθεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἐπικίνδυνες αἰρέσεις (Σ.Ε.: ὁ Γέρων ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὸν Οἰκουμενιστικὸν Συγκρητισμὸν). **Αὕτῃ ξεκινᾷ ἀπὸ τῆς διαπίστωσης ὅτι δῆθεν στὶς ἡμέρες μας δὲν ὑπάρχει οὔτε μιὰ ἐκκλησία ποὺ νὰ ἔχει διαφυλάξει πλήρως τὴν ἀλήθεια τῆς διδαχῆς τοῦ Χριστοῦ. ὅτι καμιά ἐκκλησία δὲν κατέχει σὲ ἀπόλυτο βαθμὸν τὴν γνώση τοῦ μυστηρίου τῆς ἀγίας, χαρισματικῆς χριστιανικῆς ζωῆς σὲ ἠθικὸ καὶ ἀσκητικὸ ἐπίπεδο· ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες, ποὺ ἀποκαλοῦνται χριστιανικὲς, ἔχουν ἴση χάρι, καὶ γι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ ἐπέλθει ἡ ἔνωση τῶν ἐκκλησιῶν μὲ βάση κάποιον κοινὸ γιὰ ὅλες παρονομαστή.**

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ συχνὰ ἐρωτήματα, ποὺ τυχαίνει νὰ ἀντιμετωπίζουμε, εἶναι τὸ ἐρώτημα ποιὸς σώζεται καὶ ποιὸς ὄχι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ συνήθως σκέπτονται ὅτι σώζεται ὄχι μόνον ὁ Ὅρθόδοξος (σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ὅρθοδόξου Ἐκκλησίας) ἢ μόνον ὁ Καθολικὸς (σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν), ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι ποὺ πιστεύουν στὸν Χριστό. Ἡ ἄποψη αὕτη πέρασε ἀπὸ τοὺς Προτεστάντες καὶ στοὺς πιστοὺς τῶν ὑπολοίπων ἐκκλησιῶν. Ὑπάρχουν πολλοὶ μεταξὺ τῶν Ὅρθοδόξων, ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἄποψη αὕτη. **Μερικοὶ μάλιστα σκέπτονται ὅτι οὔτε μιὰ ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες ἐκκλησίες δὲν μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τὸ πλήρωμα τῆς γνώσεως καὶ τῆς χάριτος, γιὰτὶ ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτὲς κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο βαθμὸν ἔχει παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. **Οἱ ἴδιοι πάντοτε πιστεύουν ὅτι μόνον τώρα, στὰ τέλη τῶν αἰώνων, συνέλαβαν πλήρως τὸ πνεῦμα τῆς διδαχῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ μέχρι τώρα ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος, στὴ ροὴ τῶν αἰώνων, βρισκόταν σὲ πλάνη.**** Λένε ὅτι τώρα ἦρθε ὁ καιρὸς, ποὺ πρέπει νὰ ἐνωθοῦν ὅλα τὰ διχασμένα μέρη σὲ μιὰ παγκόσμια καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Αὕτη, σύμφωνα μὲ τοὺς ἴδιους, θὰ κατέχει τὴν πλήρη ἀλήθεια ἀπὸ ὅλες τὶς ἀπόψεις, ἂν κατὰ τὴν (παραπάνω) ἔνωση γίνῃ ἀποδεκτὸ μόνον ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ κοινὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ ὅλες τὶς ἐκκλησίες. Ἄλλοι πάλι, φαινόμενο ἀκόμη χειρότερο, διαλογίζονται στὶς καρδιές τους γιὰ κάποιον εἶδος ὑψηλοῦ μυστικισμοῦ, ποὺ ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀντιλήψεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὥστε... δὲν θέλω οὔτε νὰ ἀναφερθῶ περισσότερο σὲ ὅλα αὐτά. Ἐπιθυμῶ μόνον κλείνοντας τὸ θέμα αὐτὸ νὰ πῶ παρενθετικὰ ὅτι πολὺ θὰ ἤθελα (καὶ γι' αὐτὸ προσεύχομαι στὸν Θεὸ) ἐσεῖς νὰ μὴ πλανηθεῖτε μὲ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ **νὰ πιστεύετε ἀκράδαντα μὲ τὴν καρδιὰ καὶ μὲ τὸν νοῦ ὅτι ὑπάρχει πάνω στὴ γῆ ἐκεῖνη ἡ Μία, Μοναδικὴ καὶ Ἀληθινὴ Ἐκκλησία ποὺ ἴδρυσε ὁ Κύριος. Ἡ Ἐκκλησία**

αὐτὴ διατηρεῖ ἀλώβητη καὶ ἀκέραιη τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ (καὶ ὄχι ξεχωριστὰ μέλη της), κατέχει τὸ πλήρωμα τῆς γνώσεως καὶ τῆς χάριτος καὶ εἶναι ἀλάθητη. Ἐκεῖνο ποῦ γιὰ μερικοὺς δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πλήρης διδασκαλία, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ δυνατότητα γιὰ ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία ποῦ προσφέρει ὁ ἀπεριόριστος καὶ ἀνεξάντλητος πλοῦτος της. Αὐτὸ ὅμως δὲν συγκρούεται καθόλου μὲ ὅ,τι εἶπαμε παραπάνω γιὰ τὴν κατοχὴ τοῦ πληρώματος τῆς γνώσεως.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ποῦ ἔλαβε τὴν τελικὴ της μορφή ἀπὸ τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους, δὲν ἐπιδέχεται καμιὰ ἀλλαγὴ. Ὅλη ἡ μετέπειτα ἐπιστημονικὴ ἐργασία πρέπει ἀπαραίτητα νὰ συμφωνεῖ μὲ ὅ,τι ἤδη δόθηκε στὴ θεία ἀποκάλυψη καὶ διατυπώθηκε στὴ διδαχὴ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ χάρη. Τὸ πλήρωμα τῆς χάριτος, μπορεῖ νὰ κατέχει μόνο ἡ μία καὶ μοναδικὴ Ἐκκλησία. Ὅλες ὅμως οἱ ἄλλες ἐκκλησίες διαθέτουν χάρη ἐξαιτίας τῆς πίστεως στὸν Χριστό, ὄχι ὅμως στὴν πληρότητα. Μποροῦμε νὰ πιστεύουμε ὅτι καὶ στὶς ἡμέρες μας ἀκόμη ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ποῦ κατὰ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἴσοι μὲ τοὺς μεγάλους ἀγίους τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀρχαίων χρόνων (τὸ λέω σὲ σχέση μὲ ὅ,τι ἔτυχε νὰ ἀκούσω γιὰ μερικοὺς ἀνθρώπους στὴ Ρωσία), γιὰτὶ ὁ Χριστὸς εἶναι “χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας”. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὅποιος ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν πίστη αὐτῆ, δὲν θὰ σταθεῖ». **22**

* * *

Παναγιώτατε, ἅγιοι Προκαθήμενοι, ἅγιοι Ἀρχιερεῖς, ἐν Χριστῷ ἀδελφοί,

Ἐὰν θέλωμε νὰ εἴμεθα τῇ ἀληθείᾳ «ἐπόμενοι τοῖς ἀγίοις Πατράσι», πρέπει νὰ λάβωμε σοβαρῶς ὑπ’ ὄψιν τὴν θεολογικὴν καὶ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἐμπειρίαν αὐτῶν. Καί, μία Σύνοδος, ὡς ἡ παρούσα, ἡ ὁποία θέλει νὰ εἶναι ἁγία καὶ Μεγάλη, πρέπει ἀναντιρρήτως νὰ λάβει ὑπ’ ὄψιν τοὺς ἀγίους καὶ μεγάλους τῆς Πίστεως ἡμῶν.

Αἱ ἀποφάσεις μιᾶς Πανορθόδοξου Συνόδου, ἔστω καὶ Διορθόδοξου ἕνεκα κραυγαλέων ἀπουσιῶν, ταπεινῶς φρονοῦμεν ὅτι θὰ τύχωσιν ἀποδοχῆς ὑπὸ κλήρου καὶ λαοῦ εἰς τὸ μέτρον ὅπου εἰς ταύτας ὑπάρχει συμφωνία οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων καὶ ἀγίων καὶ ἀνθρώπων. Οἱ χρησιμοποιοῦμενοι ὄροι εἰς τὰς ἀποφάσεις μιᾶς τοσοῦτον ἱστορικῆς καὶ σημαίνουσας Συνόδου, πρέπει νὰ διακρίνωνται διὰ τὴν θεόθεν σοφίαν καὶ τὴν κρυσταλλίνην αὐτῶν θεολογικὴν σαφήνειαν. Αἱ Οἰκουμενικαὶ καὶ Τοπικαὶ Σύνοδοι οὕτω ἀπεφαίνοντο, δογματίζουσαι ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, κατὰ τὸ ἀποστολικόν, «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πράξ. 15, 28). Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελοῦσι τεχνικοὺς ὄρους ἢ νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα “διπλωματικῆς” ἀβρότητας αἱ ἀποφάσεις μιᾶς Πανορθόδοξου Συνόδου. Μόνον οὕτω θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐνότητα καὶ νὰ ἀποτελέσωσι σημεῖον ἀσφαλοῦς θεολογικῆς ἀναφορᾶς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Διὰ νὰ μὴν ταλαιπωρήσω λοιπὸν Ὑμᾶς μετὰ ἡμετέρων λόγων, προέκρινα νὰ παραθέσω Ὑμῖν τὴν φωτίζουσαν καὶ συνετίζουσαν ἐπὶ τοῦ πρὸς ἐξέτασιν θέματος ἀγιοπνευματικῆν ἐμπειρίαν συγχρόνων ἀγίων μορφῶν τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Αἰτούμενοι τὰς Ὑμετέρας εὐχὰς, διατελοῦμεν

Μετὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφικῆς ἀγάπης

Ὁ Μητροπολίτης Μόρφου Νεόφυτος

Ἐν Κολυμπαρίῳ Κισάμου τῆς Κρήτης, τῇ 24ῃ.06.2016.

***

Σημειώσεις

1. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Λόγος Κ΄. Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων, PG35, 1080B.

2. Νείλου τοῦ Σιναΐτου, Λόγος Περί Προσευχῆς, κεφ. Ξ´, PG79, 1180B.
3. Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου κ. Ἱεροθέου (ἐπιμ.), Ἐμπειρική Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὶς προφορικές παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννη Ρωμανίδη, τόμ. Β´ (Τριαδικὸς Θεός, Δημιουργία-Πτώση-Ἐνανθρώπιση-Ἐκκλησία-Μετὰ θάνατον ζωὴ), (ἐκδ.) Ἱερὰ Μονὴ Γενεθλίου Θεοτόκου (Πελαγίας), Ἀθήνα 2011 (ἐφεξῆς, ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΡΩΜΑΝΙΔΗ).
4. Ὅπ. ἀν., σ. 271.
5. Ὅπ. ἀν., σ. 268.
6. Τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν ἐκφράζει ἀκριβῶς τὸ ἀρχαῖον ἀπολυτίκιον εἰς ἁγίους ἱερομάρτυρας ἐπισκόπους: «Καὶ τρόπων μέτοχος, καὶ θρόνων διάδοχος τῶν Ἀποστόλων γενόμενος».
7. ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΡΩΜΑΝΙΔΗ, σ. 268.
8. Ὅπ. ἀν., σ. 267.
9. Νὰ ἐνθυμηθῶμεν ἐνταῦθα τὴν συχνὴν ἀναφορὰν τοῦ μεγάλου συγχρόνου ὁσίου Πορφυρίου τοῦ Καυσοκαλυβίτου εἰς τὴν «ἐπίγειον ἄκτιστον Ἐκκλησίαν». Βλ. λ.χ. Γέροντος (Ὁσίου) Πορφυρίου, Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν, (ἐκδ.) Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος, Μήλεσι Ἀττικῆς 2002, σσ. 162-163.
10. ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΡΩΜΑΝΙΔΗ, σ. 266.
11. Εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀγιογραφίαν, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὰς εἰκόνας τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου κ.ἄ., ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συναπεικονίζονται καὶ ἄγγελοι, «τὰ οὐράνια συμμίγνυται τοῖς ἐπιγείοις».
12. ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΡΩΜΑΝΙΔΗ, σ. 266.
13. Γέροντος (Ὁσίου) Πορφυρίου, Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν, (ἐκδ.) Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος, Μήλεσι Ἀττικῆς, 2002, σσ. 229, 290.
14. Ὁσίου Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου, Λόγοι, Α´. Μὲ πόνο καὶ ἀγάπη γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, (ἐκδ.) Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον Μοναζουσῶν «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Βασιλικά Θεσσαλονίκης 2006, σ. 347.
15. Ὁσίου Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου, Ἐπιστολές, (ἐκδ.) Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον Μοναζουσῶν «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Βασιλικά Θεσσαλονίκης 82008, σσ. 149-150.
16. Ὁ Γέρων Ἰάκωβος. Διηγήσεις-Νουθεσίες-Μαρτυρίες [Ὁρθόδοξο Βίωμα, 4], (ἐκδ.) Ἐνωμένη Ρωμηροσύνη, Θεσσαλονίκη 2016.
17. Ὅπ. ἀν., σσ. 110-111.
18. Βλ. Σίμωνος μοναχοῦ, Ἅγιος Νικηφόρος ὁ Λεπρός, τῆς καρτερίας ἀθλητῆς ὁ λαμπρός, Ἀθήνα 2013.
19. Νεοφύτου, Μητροπολίτου Μόρφου, Ὁ ἅγιος Νικηφόρος ὁ λεπρός καὶ ὁ Γέροντας Εὐμένιος Σαριδάκης, (ἐκδ.) Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος, Μήλεσι (Ἀττικῆς) 2016.
20. Ὅπ. ἀν., σσ. 87-88.
21. Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Ἑρμηνεῖα τῆς Θείας Λειτουργίας, PG150, 452CD.
22. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου, Ἀγώνας Θεογνωσίας, Ἐπιστολὴ 11, (ἐκδ.) Ἱερὰ Σταυροπηγιακὴ καὶ Πατριαρχικὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, Ἔσσεξ Ἀγγλίας 2004, σσ. 160-162.

<http://immor fou.org.cy/component/content/article/16-news/1294-dfghhjjkklk4565789.html>